

KÉT ÍRÁS A KULTÚRA ÖNIGAZGATÁSÚ
TÁRSADALMASÍTÁSÁRÓL

MAJOR NÁNDOR

I. A TÁRSADALMASÍTÁS TERMÉSZETE*

— Ön, Major elvtárs, az utóbbi hónapokban meglátogatta az ország úgyszólván valamennyi köztársasági és tartományi központját. Az itt folytatott beszélgetéseiben bizonyára szó esett a kultúra öngazgatású átalakulásának kérdéseiről is. Szeretnénk, ha elmondaná, hogy e folyamat mely eredményeivel lehetünk elégedettek? Hol tapasztalható ellenállás? Hogyan magyarázza a kultúra még mindig fellelhető olyan egyoldalú társadalmosítását, amely a hagyományos kultúrintézmények és a dolgozók közötti puszta közvetítésben merül ki?

— Ön bizonyára a kultúra öngazgatású társadalmosítására gondol most, és nem az afféle „társadalmosításra”, amely az úgynevezett tudatipar termékeinek fogyasztásával a piac útján is létrejön, sem pedig az etatista-mecénási viszonyok között megvalósuló „társadalmosításra”, amikor a kultúra az állam manipulációs eszközévé fajul. A „társadalmosítás” e formái ugyanis nem a társult dolgozót avatják a kultúrpolitika döntő szubjektumává, hanem merőben más társadalmi erőket. Tehát amikor a kultúra öngazgatású társadalmosításáról szólok, a kultúrpolitika szubjektumának, a kultúra tulajdonképpeni szubjektumának megváltoztatására gondolok, vagyis a társult dolgozók érdekeivel összhangban a kultúra helyzetének és tevékenységének megváltoztatására az osztálytársadalmi tevékenységben.

Jelenleg az a legfontosabb, hogy a társult dolgozók, az anyagi és a szellemi javak valamennyi alkotója a kultúrpolitika döntő szubjektumává váljon. E folyamatnak még csak a kezdetén tartunk, eredményeink pedig igen szerények. Ezeket az eredményeket a dolgozó ember öngazgatásban betöltött szerepének fejlődése feltételezi; a kultúra társadalmosítására.

* A kérdésket Zoran Sekulić, a NIN külső munkatársa tette fel.

sítása e fejlődés megnyilvánulása és egyben eszköze is. Figyelje meg, hogy a társult munka is még mindig mennyire töredékes. A jövedelmi viszonyok a munkaszervezeteken belül is mennyire fejletlenek, hát még a munkaszervezeteken kívül. A jövedelem még elidegenedett a dolgozótól. Nézze csak meg, hogy a társult dolgozók mily mértékben társítják a bankokban a fejlesztési programokra szánt munkájukat és eszközeiket. A munkacsere még viseli a költségvetési viszonyok terhét. Az öngazgatású társult munka küzdelmesen születik, de megvannak már a kezdeti állásai. Ennek fényében kell értékelni a kultúra társadalmisításának eredményeit is.

Ezekkel az eredményekkel nemigen lehetünk elégedettek, de olyan illúziókba sem ringathatjuk magunkat, hogy *objektíve* már *radikális* változásokat érthetünk volna el. Küzdenünk kell a társult dolgozók körében a kultúrával szembeni eléggé elterjedt, öröklött vagy passzív magatartás ellen és azoknak a feltételeknek a megteremtéséért, hogy a dolgozó ember igényt támasszon a sokrétűbb kultúrára, s ezt valóságosan ki is nyilvánítsa, hogy óhajai és elvárásai olyan kultúra megteremtésére irányuljanak, amely a dolgozó ember öngazgatói helyzetét fejezi ki, azokat az értékeket, amelyek ebből a helyzetből eredően konstituálódnak, és ne elégedjen meg a polgári kultúra fegyvertárából származó termékekkel, amelyekre díszként aggatták rá a „munkás” vonásokat.

E feltételek megteremtése pillanatnyilag talán még a kultúra társadalmisításával szembeni ellenállás kérdésénél is fontosabb, mert általuk eszmélni és erősödni kezdenek azok a társadalmi erők, amelyeknek fellépése az ellenállás felszámolását vonja majd maga után. Az erre vonatkozó középtávú terv előkészítését is a kultúra társadalmisítása említett feltételeinek kiszélesítésére kell felhasználnunk. Erre most jó alkalom nyílik.

Azt hiszem, létezik bizonyos politikai nyomás, amely azon az illúzió alapszik, hogy egyik napról a másikra megoldható a kultúra társadalmisítása. Ebből következik azután a közvetett kérdés, hogy ez miért nem történt már meg. Nyíltan ki kell mondanunk, hogy hosszan tartó folyamatról van szó, amely majd csak akkor fejeződhet be, ha megszűnik a munka felosztása és sor kerül az ember fizikai és szellemi funkcióinak újbóli találkozására. A társult munka társadalmát azonban még sokáig a munkafelosztás ellentmondásai fogják objektíve meghatározni.

Hangsúlyoznunk kell, hogy a kultúra öngazgatási átalakítása nem azt jelenti, hogy *megszakad* egy eddigi gyakorlat és a semmiből egyik napról a másikra új kultúra születik, ahogy talán egyesek gondolják. És nem teremthetünk munkáskultúrát úgy sem, hogy új köntöst szabunk a mostani kultúrának, amely tartalmilag, értékeiben, tehát lényegében bizonyos mértékben a polgári megjelenési formákhoz kötődik (mint ahogy a felépítmény egyéb területein, a küldöttrendszer öngazgatási formáiban is gyakran „felsejlenek” a képviselői, tehát a polgári demokrácia formái).

Csakis *dialektikus* átalakulási folyamatról beszélhetünk: az új kultúra csírája a meglévőben és a túlhaladott elhalása.

Mivel kulturális értékeinket mindig *bizonyos*, társadalmasított kulturális viszonyok között teremtjük, nem termethetünk külön viszonyokat és külön értékeket, hanem értékeink e társadalmasítási folyamat kifejezői. Szlovéniában a helyi közösségek és a munkaszervezetek a kulturális tevékenység serkentésében jelentős eredményeket értek el. Szűkebb Szerbia területén nagy előrehaladást tapasztalhatunk a film, a könyvkiadás és a könyvtári tevékenység öngazgatási viszonyaink kiépítésében, s úgy látszik, ezt újabb akciók követik a színművészet és az esztrád-művészet terén. Bosznia-Hercegovinában az utóbbi években sokat tettek a néphagyomány kincseinek feltárásáért és értékeléséért és az itt élő népek kulturális kapcsolatainak felkutatásáért, s ezzel útját állják annak, hogy bárki kisa-játítsa, elkülönítse ezeket az értékeket. Vajdaságban az utóbbi mindössze néhány évben többet tettek a jugoszláv népek és nemzetiségek kulturális értékeinek ismertetése érdekében, mint régebben évtizedek alatt, habár ebből a szempontból kedvezőek a hagyományaink. Csak példaként említem mindezt, beszélhetnék egyéb, talán még a fentieknél beszédesebb eredményekről is.

Érthető, hogy van ellenállás is a kultúra átalakításával szemben; a JK SZ X. és XI. kongresszusa meg is nevezte az ellenállás hordozóit. Nem tűntek el, csak éppen háttérbe szorultak, néha ellenállásuk formáin sem változtatnak, csak az új viszonyokhoz alkalmazkodnak. Ma ritkán lehet olyasmit hallani, hogy kultúrpolitikánk a középszerűségnek kedvezne, de vannak olyanok, akik *viselkedésükkel* semmibe veszik kultúránk társadalmasításának minden eredményét. A technokrata elemek ma már ritkán emelnek szót a társult munka szervezeteinek kulturális szerepe ellen. *Allásfoglalásukkal* azonban úgy igyekeznek hatni, hogy ez a szerep a lakáskultúra, a táplálkozási kultúra, az öltözködési kultúra, a kulturált viselkedés, a családtervezés és területére szorítkozzon, nem pedig annak a biztosítására, hogy a dolgozó ember váljon az osztályérdekeinek megfelelő kultúrpolitika hordozójává. Vagy például ritkán adódik, hogy valaki kétségbe vonná a Kommunista Szövetség jogát, hogy mint belső társadalmi erő éreztesse hatását a kulturális folyamatokban a társult munka keretében, de egyesek *hozzáállásukkal* megpróbálnak olyan helyzetet teremteni, amelyben a Kommunista Szövetség valamilyen felügyelő szerepét vállalná a társult munka eszmei-politikai kérdéseivel kapcsolatban.

Nem is egyértelmű ellenállásról van szó. Van, akinek az ellenállása mögött tájékozatlanság, rejlik, mások viszont öngazgatás-ellenes eszmei-politikai meggyőződésből ellenlábások. Úgy érzem, újabban gyakran tanú lehetünk annak is, hogy egyesek vulgarizálják kultúrpolitikánk irányvonalait, ez nem biztos, hogy ellenállás, lehet, hogy csak tájékozatlanság. A kommunista, akárcsak más progresszív beállítottságú ember,

mindig megértő és türelmes, ha tájékozatlanságból eredő nézetekkel kell vitába szállnia, de nem tűr megalkuvást, ha a kultúra öngazgatási társadalmasítását próbálják nyíltan títadni. Úgy vélem, hogy alapvető feladatunk az emberek minél szélesebb körét bevonni a kultúra átalakítási folyamatába, egyre tágítani azok körét, akik részt vállalnak ebből a tevékenységből, s az ellenállások leküzdése csak egy része ennek az átalakítási folyamatnak.

— *A kultúra öngazgatási átalakítása azt jelenti, hogy még jobb feltételeket kell teremteni valamennyi nemzeti kultúra sokoldalú fejlődése számára. De az útjelzők távolabbra is mutatnak. E sokoldalú fejlődés ugyanakkor megába foglalja népeink és nemzetiségeink közösségi kultúrájának megteremtését. Miből állna ez a kultúra? Csak egymás megismeréséből, tájékozódásból, együttműködésből? Mindezt azért kérdezem, mert néha úgy tűnik, hogy bizonyos alkotók számára csak a tulajdon népük és nemzeti múltjuk, jelenük és jövőjük létezik.*

— Minden köztársaságban és tartományban hangsúlyozzák kulturális együttműködésünk elmélyítésének szükségességét. Tartalmilag kell gazdagítani ezt az együttműködést. Úgy tetszik azonban, kevés új ötlet született arra vonatkozólag, miként lehetne megvalósítani ezt az elképzelést. Tavaly Zágráiban megszervezték néhány köztársaság és tartomány kultúrájának hetét, jó alkalmat teremtve egy-egy kultúra sokoldalú bemutatására. Újdonságként hatottak ezek a rendezvények.

Népeink közösségi kultúrájának megteremtése felől érdeklődött. Ez nagyon fontos dolog, enélkül hazánk nem fejlődhetne olyanra, amilyen. De nem a közös kultúra megteremtésére gondol? Érti-e a különbséget? Mi napról napra munkálkodunk a közös kultúrának a megteremtésén is, csak hogy az emberek, úgy látszik, vonakodnak erről beszélni. Talán attól tartanak, hogy a közös kultúrát már csak egy lépés választja el az egységes jugoszláv kultúra megteremtésének igényétől, amit viszont unitarisztikus törekvésekkel lehetne összetéveszteni. Biztosan vannak olyanok is, akik az egységes jugoszláv kultúra kifejezésen valamilyen „nemzetek feletti” kultúrát értenének. Néha ilyesmit sejtethünk azok mögött a türelmetlen követelések mögött, hogy „túl kell haladnunk” Jugoszlávia népeinek és nemzetiségeinek egyszerű „együttműködési” formáit. Egyesek még a kultúrák egybefonódását sem úgy értelmezik, hogy az egymáshoz közeledő kultúrák gazdagítják egymást, hanem olyan új minőségként fogják fel, amely a nemzeti kultúrák fölé emelkedik.

Az a véleményem, hogy közös kultúránk a társult munka kultúrájának kiépítésével születik, nem pedig valami más módon. Eredeti kulturális elképzeléseink vannak, a világon mi vagyunk az egyedüliek, akik ilyen kultúrát építünk. A társult munka minden szervezetének bevonásával, a kultúrát a társadalmi munka egységébe vonva alakítjuk egyedülálló közös kultúránkat. Ez a kultúra a társult munka értékrendszerét gazdagítja, s egyben ennek az értékrendszernek a kifejezője lesz. Ez a kultúra, a

társult munka kultúrája is nemzeti kultúra lesz, nem pedig valamilyen nemzetek feletti szubsztrátum, amit úgynevezett „magasabbként” emel-
nénk a nemzeti kultúrák fölé.

Mindezzel azonban nem tagadjuk azt a jelenséget, hogy bizonyos alkotók számára, ahogy Ön is mondotta, csak a tulajdon népük létezik a maga múltjával, jelenével és jövőjével. Vannak és lesznek is még ilyenek: elkülönülésre hajlamosak és nacionalisták. Egyesek közülük, még napjainkban is, írásbeli támogatást kapnak. Végeredményben tavaly jelent meg Zvonimir Kulundzicától a *Slavko Kolar és kora*, mégpedig írásbeli recenziók alapján. Soha nem szabad megbékülnünk a kultúrában észlelhető nacionalista jelenségekkel.

Vannak bizonyos értetlenségből adódók jelenségek a köztársaságközi viszonyokban is. Volt és van is olyan kiállítás, hogy valaki a tradicionális értelmiségi szerepében, a „nemzet lelkiismeretének” szerepében a „szellemi szféra” döntőbírójaként lép fel. Kiosztja a botütéseket jobbra is, balra is, tagadja a társadalmi közösségek felelősségét, a köztársaságok és tartományok jogát, hogy szükségleteiknek megfelelő kultúrpolitikát alakítsanak ki. Felületesen értékeli a más területek jelenségeit és folyamatait, amelyeket valójában nem is ismer kellőképpen. Voltak olyan dogmatikus követelések is, hogy az egyik köztársaságban elfogadhatónak bizonyult megoldásokat át kell venni más köztársaságokban is, függetlenül attól, hogy mgvannak-e a feltételek minderre. Igen, Predrag Matvejević is hasonló szerepkört vállalt. — Nevének említésével nem csökken iránta való tiszteletem. Éles reagálást vártottak ki ezek a jelenségek, az alkotók egy része konformista álláspontra helyezkedett, és nem foglalkozik más köztársaságok, tartományok kulturális problémáival. Ne fájjon miattuk a fejünk. Ki kell azonban emelni, hogy a kultúránk öngazgatási átalakulásának határozott álláspontjaiból kiinduló kritika iránt alig akadt még nem értés.

Újabb tanúi lehetünk még egy jelenségnek: ha valaki összeütközésbe kerül a saját köztársasága kultúrpolitikájával, akkor egy másik köztársaság sajtószervényében kezd cikkezni a saját köztársasága kérdéseiről, habár semmi akadályja nincs annak, hogy a saját köztársaságában tegye ezt. Az ilyesmi feszült helyzetet teremt, mert magától értetődően téves következtetésekre ad okot. Még bonyolultabb lesz a helyzet, ha a másik köztársaságban csak az egyik vitás fél írásai jelennek meg. Meggyőződésem ugyanis, hogy Taras Kermauner nyugodtan megjelentethetné Szlovénia kultúrpolitikájára vonatkozó észrevételeit Szlovéniában. Legjobb ugyanis, ha az ember a saját közösségében keresi saját közössége problémáinak megoldását. Fogékonyabbnak kellene lennünk a közösségi munka és élet igényeivel szemben. Természetesen ebből sem kell dogmát csinálni.

— *Beszélgéseink, gondolatcseréink gyümölcsözőbbek lennének a kultúra jelenségeivel kapcsolatos tudományos kutatási eredmények birtokában. Egyetért Ön velem abban, hogy ezen a téren igen nagy a lemaradás?*

— Nem egészen. Emlékeztetném arra, hogy éppen az utóbbi öt-hat évben született néhány jelentős elméleti munka a kultúra jelenségeinek tárgyköréből. A korábbi helyzethez viszonyítva ez óriási haladás. Beno Zupančič *A munkások és a kultúra* c. műve bizonyos módon összefügg a JKSZ X. kongresszusának előkészületeivel, amikor kultúránk öngazgatási átalakulásának kérdéseit körvonalaztuk, tükrözi a zenicai tanácskozás szellemét is, ahol az öngazgatók II. kongresszusa után tettünk egy újabb lépést terveink valóra váltásában. Stevan Majstorović múlt évi könyve, a *Kultúra és demokrácia* is kapóra jött mindenkinek, aki kultúránk lényeges folyamataihoz szeretne alkotó módon közelíteni.

Nekem úgy tűnik, sokkal eredményesebb a kutatómunka kultúránk területén, mint például a nevelés és az oktatás berkeiben. Másrészt viszont helytálló az a JKSZ legutóbbi kongresszusán kimondott értékelés, hogy a társadalomtudomány egészében — tehát a kultúra tudományos felmérése is — elmarad a KSZ elméleti és gyakorlati tevékenysége mögött. Tehát, az igényeket tartva szem előtt, lényeges a lemaradás a kultúra elemző felmérésében. De adódnak figyelemreméltó művek. Emlékeztetném Milan Đuričinov most megjelent könyvére, *A kulturális alkotómunka értékelésének kérdéseire*.

Hogy beszélgetéseink másképp alakulnának-e átfogó tudományos kutatások eredményeinek birtokában? Feltétlenül, de csak abban az esetben, ha marxista alapon történő tudományos felmérésekkel rendelkezünk. Egyébként az a véleményem, hogy beszélgetéseinkből általában nem hiányzik a tudományos szempont. Csakhogy ez a polgári alapon kifejlődött tudományos gondolat, amely beéri azzal, hogy a „változatlan” világ kultúrájáról alkot éles elméjű, a „szellem szabad játéka” útján született összefüggéseket. S ha az ilyen alapon nyugvó tudomány vállalkozik arra, hogy megváltoztassa a „változatlan világot”, akkor nem a meglévő, egymásnak ellentmondó folyamatainktól várja a megoldást, hanem olyan elvont igények alapján, amelyek talán csak varázsütésre születhetnének. Nincs azonban varázspálcánk sem nekünk, sem másoknak. Nem becsülöm le a „szellem szabad játékát”. De világos, hogy nekünk másra van szükségünk, mégpedig a kultúra marxista alapon történő tudományos kiértékelésére. A marxizmus soha sem választja szét az elméletet a gyakorlattól, éppen ezért tud hatni a világ forradalmi átalakulására, a haladásra. Ez hiányzik nekünk, ezen a téren van túl nagy lemaradás.

— *Az utóbbi években nagy tért hódít az úgynevezett manifesztációs kultúra. Valószínűleg a kultúra decentralizációjában kereshetjük e jelenség okát, mert decentralizálódott a kultúra szervezeti felépítése is. A kulturális manifesztációk azonban még mindig a kultúrintézmények (szimpla?) üres termékei.*

— Nem szívesen használom az álccentralizáció kifejezést. Olyan hangzása van, mintha a centralizmus afféle őállapot volna, vagyis az állam

joga, hogy minden általa legyen, hogy a kultúrát is irányítsa és belátásából adódik a decentralizáció ténye és mértéke. Valójában a decentralizáció teszi helyére a dolgokat. Nem értem azonban, mi köze a manifesztációs kultúrának ehhez az adminisztratív megoldáshoz. Az sem biztos, hogy a manifesztációs kultúra a kultúrintézmények szegényes terméke. Lehet hogy az, de nem szükségszerűen. Ellenkezőleg: lehet, hogy az intézményes kultúra kiegészítője, a kultúra bezárkózottságát szünteti meg, teret adva a kultúra terjedésének. Pozitív szerepet töltenek be a kulturális rendezvények ott, ahol be tudják vonni a dolgozókat, fel tudják élénkíteni a művelődési életet. Nem ez a helyzet azonban akkor, ha tartalmilag túlhaladott rendezvényekről van szó, ha a népi hagyományok vulgarizálásának, vidékies lokalizmusnak, helytelenül értelmezett modernizmusnak adnak helyet ezek a rendezvények. Néha a minden toleráló kommercializmus hálójába keverednek rendezvényeink. Ilyen esetekben, meg ha ezek a rendezvények ahelyett, hogy aktivizálnák az embereket, csak a tétlenség leplezésére szolgálnak, nincs ami igazolná létjogosultságukat.

— *A nyílt beszéd, a konkrét bírálat, a tudás, az alkotó képzelet és indulat erejével ható harcoss szó a legjobb módszer az ellenállás megtörésére. Mégsem élünk sokszor ezzel a módszerrel. Miért?*

— Nagy hatalmuk van a szavaknak, de mégsem szabad túlságosan bízni bennük! Nem változtatják meg a világot, de a tudatot sem egykönnyen. Néha egy lényeges, fontos esemény, amely az emberek létfontosságú érdekeit érinti, lerombolja a régi értékeket, felszabadítja az érzelmeket és nagyobbat lendít a világon, mint bármilyen elszánt szavak áradata. Kultúránk új öngazgatási viszonyainak új állásfoglalásokat teremtő ereje — ez az ellenállások megtörésének leghatásosabb módja. Öngazgatási állásfoglalásunkat nem lehet szavakkal helyettesíteni, mert az öngazgatás-ellenes erők ellen nem elég erős fegyver a szó. Ezek az egyének éppen arra a feltételezésre építik állásaikat, hogy az új kultúra igényeinek megfelelő kiállítás helyett még sokáig beérjük a szócsatákkal. Éppen ezért úgy gondolom: ha le is mondunk a harcoss szavakról, ne mondjunk le az új tudatrendszert és állásfoglalást kifejező kiállásról.

— *Kulturális vizsgálódásaink során még mindig nem fordítunk elég figyelmet a tömegkultúrára. Mivel magyarázza ezt?*

— Nem vettem észre, hogy ennek a témakörnek kevesebb figyelmet szentelnénk, mint egyebeknek, mondjuk az amatőrizmusnak. Ellenkezőleg, épp nemrég olvastam egy érdekes cikket a *Književna rečben*, amely a tömegkultúrát vette védelembe. Egy időben még divatosak is voltak az efféle témák, és szerzőink hasábkot töltöttek meg nagyon eredeti, külföldi szerzők műveire készült reminiscenciákkal, amelyek élesen, néha igen ötletes módon bírálták a tömegkultúrát. Úgy emlékszem azonban, elég sok volt a sematizmus ezekben a bírálatokban és elméletekben, és azoknak az frásaiban is, akik a mi viszonyainkra próbálták alkalmazni

ezeket az elméleteket. Talán ez az egyik magyarázata annak, hogy tömegkultúránk minősítése manapság is igen ellentmondásos. Emlékeztetném arra a kísérletre, amikor különbséget kerestek a tömegkultúra és a tömegek kultúrája kifejezések között és az ekörüli bölcselkedésekre. Azt hiszem, előbbre jutnánk, ha rendszeresen figyelemmel kísérnénk és ki-elemeznenék gyakorlati tevékenységünk folyamán azt a kultúrát, amely tömegtájékoztatási eszközeink és közintézményeink révén érvényesül, és nem a tömegkultúra meghatározása körüli vitákon tépelődnénk. Számunkra mindig az a döntő, hogy alkalmat ad-e egy mű a dolgozók alkotó hozzáállására vagy csak idegen és passzív fogyasztónak tartva szegényíti és tompítja őket. Az előbbi esetben pozitív, az utóbbiban negatív az értékelésünk.

— *A következő kérdés a dialógusra vonatkozik. Miért van, hogy még ma is úgy értelmezzük az ilyenfajta szópárbajokat, mint két ellenfél mérkőzését, amely csakis az egyik vereségével végződhet?*

— Lehet, hogy tényleg van ilyen felfogás. Néha az a véleményem, hogy az emberek akkor is polemizálnak, amikor több okuk lenne a párbeszédre. A dialógus a felfogásbeli különbségek mellett mindig feltételez bizonyos nézetazonosságot is. Nem jöhet létre párbeszéd azok között, akik más-más nyelvet beszélnek, nem hoz semmilyen eredményt a más-más eszmei-politikai állásponton levő vitapartnerek szócsatája. Mindegyik csak monologizál, a vitás kérdésekben az erőviszonyok dőntenek: ellenségeskedés vagy békés együttélés.

Dialógus csak akkor jöhet létre, ha a közös kiindulópont mellett léteznek egyéb, tágítható érintkezési területek. Éppen ezért a párbeszéd mindenekelőtt az együttműködés, nem pedig a támadás eszköze. A dialógusban mindig kikristályosodik az, ami közös, miután elenyésznek a nézetbeli különbségek, amelyek általában nem változtathatatlanok, éppen ezért várják a vitapartnerek egymás meggyőző érvelését.

Vaiamiféle versengésnek nevezhetjük a dialógust, de nem azzal a kötéssel, hogy egyik fél vereséget szenved, a másik pedig alkalmasabbnak bizonyul, hogy a közös témát megvilágítsa. A dialógusban a részvétel a fontos, és bármelyik részvevő elégedett lehet tulajdon szereplésének eredményével, kifejezésre juthat ugyan az egyik részvevő nagyobb felkészültsége, de ez semmiképpen nem jelenthet vereséget a másik fél számára.

A vitákban viszont éppen a nézetkülönbségek jutnak kifejezésre, míg a nézetazonosságok, az érintkezési felületek háttérbe szorulnak. A vitapartnerek között tehát általában elmélyülnek az ellentétek, és ez azzal jár, hogy egyik fél megpróbálja diszkvalifikálni a másikat.

Sokszor felmerült már bennem a kérdés: miért választották némely alkotók a vitát ahelyett, hogy a dialógus mellett döntöttek volna, hisz erre is, arra is megvan a lehetőség. Vagy miért fajul sok dialógus vitává, és miért olyan nehéz azután visszafordítani az elmérgesedett vitát pár-

beszéddé. Nem elégít ki az a válasz, hogy nagyobb hagyománya van a polemikának, a párbeszédnek viszont csak kezdeti tapasztalatai vannak, mert megint csak azt kérdezhetnénk, hogy mért van ez így. Lehet, hogy a polgári viszonyok hagyományainak továbbélése ez kultúránkban, a kultúra képviselőinek polgári mentalitása, individualizmus, amely a mindenki mindenki ellen folyó harcaként él tovább, és nem vagyunk elég fogékonyak a kollektív munka, a közös alkotás lehetőségei iránt. Nem tudom a pontos választ. De láthatjuk, hogy még a dialógus létrejötteinek jó alkalmat nyújtó kerekasztal-beszélgetéseken is monologizálnak a résztvevők anélkül, hogy beszélgetőtársaik érveire figyelnének, habár ezekből a monológokból is kitétszik a gyakori nézetazonosság.

Nemrég a sarajevói *Dijalog* folyóirat kerekasztal-megbeszélést rendezett a dialógusról. Várjuk meg, míg leközli a lap a megbeszélés anyagát, talán ott majd választ találunk az Ön kérdésére!

— *Megengedheti-e magának egy, a tulajdon értelmi és erkölcsi színvonalára sokat adó környezet, hogy gyakorlatként megtűrje az intrikát, és az olcsó vásáři fogást, amely sértő sok alkotó számára, különösen a kultúra területén? Hogyan lehet szembeállni ezzel?*

— Nem tartozom azok közé, akik „megbízható receptet” tudnak adni az intrika kiküszöbölésére. Az intrikát igen gyakran használják a politikai harcok eszközüül. Tisztességtelen eszköz, de nem sokat segít az érvelés, hogy bizonyos értelmi színvonalhoz ragaszkodó környezetekhez méltatlan ez a módszer. Élnek az intrika lehetőségeivel olyanok is, akik magas, olyanok is, akik alacsony intellektuális szinten vannak, s talán fejlettségünk mai szintjén nem is lehet ezt megakadályozni, és csak politikai eszközökkel lehet kivédeni támadásait, mint például a nyilvános és demokratikus munka politikai rendszerünk intézményeiben.

— *Mindennapjaink kultúráját előzőnlük a közhelyek, a frázisok, az elkoptatott szólamok, amelyek kevesebbet mondanak, mint a hallgatás. A nyelv már majdnem elnyomorodik, mert kiforgatjuk, visszaélünk vele...*

— Az új kultúrának új nyelvet kell teremtenie. Nem a szólamok, a közhelyek vezetnek az új nyelv felé. Nem a hallgatásra, hanem az alkotásra szavazok.

II. A TÁRSADALMASÍTÁS EGYIK VETÜLETE*

Az amatőrizmus tág teret nyújt a kultúra társadalmasításának és öngazgatású átlényegítésének

Eltársnők és elvtársak!

Az a megtisztelő feladat hárult rám, hogy megnyissam a vajdasági műkedvelő színjátszók jubiláris, huszadik szemléjét.

E szemle a múltban is osztozott az amatőrizmus általános helyzetén: a mostani több éves stagnálás utáni erősödése és újbóli tömegesedése a vajdasági műkedvelő mozgalom fáradhatatlanságának eredménye, annak a művelődéspolitikai légkörnek, amely a X. pártkongresszus után alakult ki. Az itt határozatba öntött művelődési politikánk lényege, hogy a társult munkások immár nem tárgyai, hanem szubjektumai lesznek a művelődési politikának és a művelődés egészének.

Engedjék meg, hogy a kultúra öngazgatási alapokon történt átszerveződéséről mondjak néhány szót.

Mindenekelőtt kibővült, megváltozott a kultúra fogalma illetve helyzete. A kultúra többé nem ritka alkalmakra való fennkölt művek összessége, amelyeket külön intézményekben, szentélyekben őriznek s amelyeket annak művesei, a beavatott kisebbség, felvilágosító vagy világmegváltói szándékkal osztogatnák a népnek ritka ajándék vagy mindenre jó gyógyír gyanánt. A kultúra nem lehet már „tudattermelés” sem, amely a művelődés demokratizációjának örvén, a piaci viszonyok közepette hamis keresletet teremt, passzivitásra kárhozzat és eltompít. Nem születhetik meg az állami mecénásság viszonyai között sem, ahol a tömeges fölvirágzás látszatát keltve egy konfliktus nélküli hamis világban, modorossá, a mindenható állam hatékony eszközévé válik.

Ellenkezőleg, a kultúrának életmóddá kell válnia, mint mondani szokták, a társult munkások, az anyagi és szellemi javak termelői „megnemesedett munkás hétköznapijává”, amely dolgozók teljes felelősséggel fognak határozni minden szükségletükről. A kultúra, eképpen, legyen mindenki szükséglete, legyen mindenkié, és művelje is mindenki. Legyen a dolgozó ember öngazgatói helyzetének kifejezője, és erősítse őt meg abban. Ilyen értelemben a kultúra megszűnik pusztá fogyasztás lenni, és mint a tudat forradalmasításának tényezője, a munka társadalmi termelékenységét meg a jövedelem növelésének tényezője, az általános társadalmi haladás tényezője találja meg helyét.

A társult munkásoknak mielőbb el kell foglalniuk az őket megillető helyet a művelődési életben, s ezért minden haladó szellemű embernek küzdenie kell. Küzdjünk a társult munkásoknak a múltból öröklött és még eléggé elterjedt kulturális passzivitása ellen, illetve azon feltételek

* Elhangzott a vajdasági műkedvelő színjátszók Kikindán megrendezett XX. szemléjének avatóján.

megteremtéséért, amikor a sokoldalú kultúra igénye magában az emberben lombosodik ki. Azért, hogy ez az igény világosabban megnyilatkozzék, azért, hogy igény és vágy ébredjen egy olyan kultúra megteremtésére, művelésére, amely a dolgozó ember öngazgatói helyzetének, az ebből a helyzetből fakadó értékeknek a kifejezője lesz, s amely nem éri be a polgári kultúra arzenáljának termékeivel, amelyeken a „munkás”-címké pusztá de'koráció.

Itt emlékeztetnék arra, hogy éppen az amatőrizmus nyújt tág teret a kultúra társadalmosításáért és öngazgatási átlenyegítéséért vívott harcnak. Az öngazgatású kultúra csakis az egész társadalmi bázis, minde- nekelőtt a társult munka szervezeteiben meg a helyi közösségekben élő és dolgozó emberek tevékenykedése útján fejleszthető. Ez reális távlatot nyit az amatőrizmus fejlődésének, s ezért mind ritkábban találkozunk a műkedvelés szerepének akár túlbecsülésével, akár pedig lebecsülésével.

Régi igazság, hogy az igazi műkedvelői tevékenység két tartópilléren nyugszik, amelyek közül bármelyik megreped, összedől az amatőrizmus egész épülete. Ezek: az ember azon szükséglete, hogy alkotó módon megnyilatkozzék és a társadalmi szükséglet, hogy ezt a megnyilatkozást alkotó módon el- és befogadja. A mi viszonyaink között ehhez a kettő- höz még egy harmadik elemet kell hozzáadnunk: minden amatőr alkotó- tevékenységnek a maga módján be kell kapcsolódnia az új szellemi javak és értékek kollektív alkotómunkájába az egész társadalom síkján. Mert ha az új kulturális értékek teremtését másoknak engedi át, akkor az ama- tőrizmus a már meglévő értékek megőrzésére vagy népszerűsítésére korlá- tozódik csupán, érdeklődése csak a meglévő és a régi világ értékeire irá- nyul, maga pedig elszigetelődik és elkerülhetetlenül szektássá válik.

Ilyen értelemben maga a műkedvelő tevékenység is öngazgatási át- lenyegülésre szorul. A hagyományos formákon, a színjátszó csoportokon, dalárdákon kívül ugyanis feltétlenül fel kell karolni a dolgozó emberek alkotói megnyilatkozásának, öntevékenységének egyéb formáit is: az amatőr múltkutatást, az amatőr műemlékvédelmet, az amatőr természet- búvárkodást és környezetkutatást, az amatőr újtókat, festőket, filmese- ket stb. A műkedvelő egyesületeket küldötti alapon kell megszervezni, hogy az amatőrök is közvetlen részesei lehessenek a társadalmi alkotó- munka egészének. Ne feledjük, hogy maga az öngazgatás is nagy kul- turális vívmány. Ezzel párhuzamosan küzdeni kell az amatőrizmus minden olyan módosulása ellen, amely nem öngazgatási irányú. Például, amikor a műkedvelők hivatásosaknak csapnak fel, pénzért szerepelnek, s amikor a műkedvelésből egyfajta szórakoztató ipar lesz, aminek követ- kezményeként a polgári kultúra bizonyos káros sajátosságait veszi fel. Az öngazgatásos alapon átlenyegült amatőrizmus sokfélesége és új jelle- ge miatt már ma vannak olyan felfogások, hogy maga az „amatőriz- mus” fogalma is elavul, és jövőendő tartalmát jobban fedi majd „a dol- gozó emberek öntevékenysége” elnevezés.

Mіндеzen okok miatt hangsúlyozzuk is, hogy minden munkaszervezetben, minden helyi közösségben és településen, minden iskolában feltétlenül ki kell fejleszteni a műkedvelő társulatokat. S ezekben, fényes hagyományaink szellemében, biztosítani kell a Vajdaságban élő valamennyi nemzet és nemzetiség sokoldalú és egyenrangú kulturális fejlődését. A kultúroththonok vajdasági hálózata bővítésének és munkájuk előmozdításának irányzata ezért helyes, és iparkodnunk kell, hogy ez a program valóra váljék.

Végül emlékeztetni szeretnék arra, hogy Vajdaság nemzeti és nemzetiségi soraiban egyaránt fejlett a műkedvelő színjátszás. A mintegy 450 egyesületben 7000 aktív színjátszót tartunk számon, akik kétharmada fiatal. Az amatőr színjátszók évente mintegy 180 bemutatót tartanak, s minden darabot átlagban hatszor visznek közönség elé. A ma kezdődő szemlén az idei évad legjobbaknak nyilvánított előadásait láthatjuk majd.

A résztvevőknek sikert, a közönségnek pedig élményt nyújtó előadásokat kívánunk.